

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Збірник наукових праць

Ужгород
„Поліграфцентр “Ліра”
2005

ББК 81.43
УДК 811.11

П78 Проблеми романо-германської філології/ Збірник наукових праць.
– Ужгород: Ліра, 2005. – 192 с.

ISBN 966-7400-50-6

Збірник складають наукові праці дослідників України. На фактичному матеріалі розглядаються різні аспекти романо-германського мовознавства та літературознавства, пов'язані з вивченням лексикології, ономазіології, ономастики, синтаксису, лінгвістики тексту, стилістичного синтаксису і перекладознавства, літературної критики.

Для науковців-філологів, викладачів вузів, аспірантів, усіх, хто цікавиться питаннями романо-германської філології.

Редакційна колегія:

д-р філол. наук *М.М. Полюжин* (відп. редактор)

д-р філол. наук *В.В. Левицький*

д-р філол. наук *О.П. Воробйова*

д-р філол. наук *С.Н. Денисенко*

д-р філол. наук *К.Я. Кусько*

канд. філол. наук *С.С. Бобинець*

канд. філол. наук *Б.П. Бендзар*

*Рекомендовано до друку Редакційно-видавничою радою УжНУ
Протокол № 2 від 16 грудня 2005 р.*

“Проблеми романо-германської філології” внесені до переліку № 5 наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних досліджень на здобуття наукових ступенів доктора та кандидата філологічних наук: Постанова ВАК України № 1-02-5 від 10.05.2000 р.

ISBN 966-7400-50-6

ЗМІСТ

Полюжин М.М. Концептуальна система як базове поняття когнітивної семантики й теорії мовної особистості	5
Вейжинович Н.Ф. Мова й культурологічні підходи до її вивчення	20
Лпанко А. Корпоративний різновид дискурсу	30
Боднар Р.В. Апелятивні номінації в інтерперсональному спілкуванні підлітків	39
Вондарева Л.У. Numerical Grading Standards as an Indicator of Student Achievement	48
Врабель Т. Т. Прагматичні особливості функціонування похідних інтерогативного іллокутивного класу	53
Golodov A.G. Nationale Mentalitat in der Fachsprache (negative Expressivitat in der Fußballumgangssprache)	62
Гуменюк І.І. Синтагматичні та парадигматичні зв'язки у фразеологічних одиницях англійської та української мов	74
Карпова К.С. Концепт МУЛЬТИКУЛЬТУРАЛІЗМ як складова менталітету американської нації	81
Крутько Т.В. Дейктичні знаки в англійській банерній рекламі	88
Кушнерик В.І. Зв'язок фоносемантичних явищ з афіксами лексем сучасної німецької мови	95
Ляшина А.Г. Порівняльно-зіставна характеристика функціонування твірних основ у текстах наукової та художньої літератури	102

Прагматичні особливості функціонування похідних інтерогативного іллокутивного класу

Важливе місце у теорії прагмалінгвістики належить класифікаційним дослідженням мовленнєвих актів (далі – МА) у працях багатьох мовознавців. Акти мовлення класифікувались за різними параметрами й одним з суперечливих іллокутивних класів є інтерогативи (“квеситиви” у термінології Г.Г. Почепцова, “еротеричний тип” у Д. Вундерліха та Н.А. Коміної, “питання” у Л.П. Чахоян) [6; 9; 10; 13; 22]. Інтерогативи – це прагматичний тип, який включає мовленнєві акти, що виражають зацікавленість мовця у певній інформації. Ми відокремлюємо їх від директивного прагматичного типу, оскільки не погоджуємося з думкою Дж. Серля та деяких інших дослідників, які вважають, що в логічній структурі запитання наявний імперативний семантичний компонент, а логічна форма запитання розглядається не як “Я питаю тебе...”, а як “Я прошу, щоб ти повідомив мені...” [21, с. 222-272]. Ця точка зору не виявляє суттєвих характеристик МА запитання та спонукування. Іллокутивна сила запитання як окремого МА полягає у вираженні мовцем бажання знати дійсний стан справ. Акт запитання мотивований відсутністю у мовця необхідної інформації, тобто “інформаційною лакуною” (термін О.Г. Почепцова). Той факт, що запитання, зазвичай, передбачає відповідь, є наслідком “конвенційної асоціації між вимовою запитання та очікуванням відповіді на нього з боку адресата” [17, с. 755]. Таке очікування базується на пресупозиції, що адресат має інформацію, яка потрібна мовцю для заповнення інформаційної лакуни. Г.Г. Почепцов з цього приводу пише: “...важливою відмінною ознакою квеситива слід уважати зв’язок його вживання з відмінністю інформаційних потенціалів автора квеситива та адресата” (переклад наш. – В.Т.) [11, с. 277; див. також: 7, с. 271]. У випадку адресованих запитань мовець повідомляє слухачу про своє бажання отримати певну інформацію і розраховує на те, що адресат буде керуватися комунікативними принципами – принципом співробітництва, відповідно до якого слід робити внесок у бесіду, адекватний спрямуванню розмови [15, с. 42-58] та принципом ввічливості, який викликає необхідність задовольняти бажання співрозмовника [16, с. 81].

Мета цієї статті полягає у виділенні й описі суттєвих прагматичних і словотвірних характеристик похідних іллокутивних дієслів інте-

рогативного мовленнєвого акту. Вона досягається шляхом вирішення низки конкретних завдань:

- 1) визначення словотвірної структури похідного іллокутива;
- 2) виділення найпродуктивніших способів і засобів словотворення дериватів інтерогативного прагматичного типу;
- 3) виявлення комунікативних тактик, якими послуговуються мовці у вираженні іллокутивної мети запитання.

Іллокутивна мета інтерогативів не варіюється, і тому всі випадки, коли мовець виявляє бажання заповнити власну інформаційну лакуну шляхом запитання, ми відносимо до МА запити інформації. Експресивні засоби для цього прагматичного типу і МА зокрема не є характерними. Інтерогативні МА виражаються за допомогою тактик: 1) прямого запити інформації; 2) припущення; 3) поєднання тактик перевтілення та узагальнення; 4) вираження сумніву; 5) розкриття перспективи. Переважною формою вираження є імпліцитні перформативні акти.

Тактика прямого запити інформації має своїм комунікативним завданням отримання адресантом певних відомостей про ту чи іншу проблему [1, с. 14]. Ця тактика є найбільш уживаною і реалізується похідними, утвореними за допомогою префіксації, конверсії та словоскладання. Питома вага префіксальних та композитних похідних дієслів є незначною порівняно з конверсією [див. табл. 1].

Префіксальні похідні утворюються за допомогою префіксів: *de-*, *dis-*, *re-*. Серед префіксальних похідних переважають ті, що утворені за допомогою заперечного префікса *dis-*, який сполучається з твірними основами таких лексико-семантичних груп (далі – ТО ЛСГ): 1) дієслова стадії (початок), напр.: *disappear*; 2) дієслова на вираження почуттів (позитивна оцінка), напр.: *dislike*; 3) дієслова мисленнєвої діяльності (сприйняття світу), напр.: *disbelieve*. Усі похідні мають словотвірне значення (далі – СЗ) “дія, протилежна тій, що виражена твірною основою”.

- (1) “*Why should she disappear?*”

“*Because she was possibly about to get into some form of legal trouble*” (A. Christie “Halloween Party”).

Ініціальна репліка виражена повноскладовим спеціальним питальним реченням, іллокутивною метою якого є вимога конкретної відповіді стосовно зникнення підозрюваної особи. З метою якнайшвидшого отримання інформації детектив використовує тактику прямого запити інформації, щоб не виникли сумніви у нагальності проблеми.

Таблиця 1

Прагматичні особливості функціонування інтерогативів

Тактики	Способи словотворення								Усього	%
	Префіксація		Конверсія N → V		Словоскладання		Кількість	Приклади		
	Префікси	Кількість	Префікси	Кількість	Префікси	Кількість				
прямого запиту інформації	dis- de- re-	6 1 2	disbelieve debrief return	56	notice, plan, question	1	dive-bomb	66	81,48	
припущення	dis-	1	dislike	9	notice, telephone, plan			10	12,34	
перевтілення + узагальнення				2	plan			2	2,46	
вираження сумніву				2	credit, cross			2	2,46	
розкриття перспективи				1	sum up			1	1,23	
								81	100	

Негативний префікс *dis-* та модальне дієслово *should* надають категоричності висловлюванню, оскільки, як зазначає А.Д. Белова [2, с. 212], у спонтанній емоційній комунікації підвищується кількість заперечних конструкцій у мовленні комунікантів.

Менш продуктивними словотвірними моделями утворення похідних, які виражають тактику прямого запиту інформації інтерогативного прагматичного типу є *de- + V → V* та *re- + V → V*. Префікс *de-* належить до найменш продуктивних. Він має характеристики категорії контрарності (реверсності, протидії) [8, с. 82] і приєднується до ТО ЛСГ “дієслова комунікації (монологічне мовлення)”, напр., *debrief*.

(2) “*Did anybody see those Phantoms?*” *Jake asked. Silence. Blank looks. They were debriefing the flight in the ready room. Seven blank faces* (S. Coonts “The Intruders”).

Неперформативне висловлювання, позначене префіксальним похідним *debrief*, описує ситуацію опитування курсантів після навчальних польотів. Застосовується тактика прямого запиту інформації, оскільки опитування проводиться старшими офіцерами, а це значить, що комунікативна ситуація асиметрична, й особа з вищим соціальним статусом використовує своє становище.

Реверсивний префікс *re-* сполучається з ТО ЛСГ “дієслова руху (види руху)”, напр.. *return*. СЗ похідного є “назад до попереднього стану”.

(3) “*You return to London, Madame? Or are you making a long stay here?*”
“*Day after tomorrow,*” *said Mrs. Oliver* (A. Christie “Halloween Party”).

Інтерогативний МА запиту інформації виражений альтернативним запитанням з інверсованим порядком слів, особливістю якого є, зокрема, семантичне наповнення – адресант пропонує декілька альтернативних відповідей для того, щоб адресат вибрав одну з них. Мовець обрав тактику прямого запиту, що, на нашу думку, зумовлено його професійною належністю – детектив чітко й зрозуміло формулює питання, сподіваючись отримати таку ж відповідь. Словотвірне значення похідного разом із ЛСГ ТО передають ідею руху, повернення до міста, звідки прибув адресат мовленнєвого акту.

Застосовуючи тактику прямого запиту інформації, комуніканти у переважній більшості випадків уживають конверсивні похідні для індикації ілокутивної сили інтерогатива. Єдиною конверсивною моделлю є *N → V*, напр.,

- (4) *“But seriously, Tollie, have you noticed her face? It’s got two eyes, a nose and a mouth, but it’s not what you would call a face – not a female face. The most scandal-loving cat in the neighbourhood couldn’t seriously connect scandal with a face like that.”*
“You underrate the imagination of the British spinster.” (A. Christie “Murder in Three Acts”).

Похідне *notice* належить до дієслів сприйняття. У наведеному прикладі інтерогативний МА прямого запиту інформації у формі імпліцитного перформативного акту є складовою частиною аргументативного дискурсу виправдовування. Мовець подає докази, аргументи власної точки зору (*It’s got two eyes, a nose and a mouth, but it’s not what you would call a face – not a female face*), вживаючи нейтральні оцінні одиниці, які в контексті висловлювання набувають експресивного забарвлення. Висловлювання (*The most scandal-loving cat in the neighbourhood couldn’t seriously connect scandal with a face like that*) містить експліцитні пейоративні одиниці. Відсубстантивний конверсив *notice* може бути комунікативним вектором ілокутивної сили репрезентативів, інтерогативів, імплікаторів, інтерогативно-імплікаторних і репрезентативно-імплікаторних МА.

Словоскладання представлено одним похідним *dive-bomb*, яке характеризує інтерогативний МА запиту інформації у формі імпліцитно-перформативного акту.

- (5) *“Ever dive-bombed before?”* (G. Greene “The Quiet American”).

Мовленнєвий акт, переданий неповноскладовим (еліптичним) загальним запитанням, підтверджує факт наявності розмовного реєстру мовлення, в якому певні елементи, зокрема, допоміжні дієслова, об’єкт звертання, можуть опускатися, проте вони легко виводяться з контексту. Застосування тактики прямого запиту інформації можна пояснити ситуацією спілкування у літаку, де мовець є пілотом. У подібній ситуації немає часу на розроблення триваліших стратегій і тактик комунікації, через те адресант обирає найкоротшу й найефективнішу тактику. Іншим фактором, що вплинув на вибір мовних засобів, є статус мовця – військового пілота, який звик до лаконічних запитань і відповідей. Саме тому він вибирає похідне, утворене шляхом словоскладання, для короткої, але місткої номінації, що передає значення стрімкого руху вниз на літаку з великої висоти.

Тактика припущення, яка ставить за мету спільне прогнозування розвитку подій [12, с. 15], є другою за частотністю тактикою інтерогативів. Вона представлена переважно конверсивними похідними та одним префіксальним дериватом. Останній утворюється шляхом

приєднання до ТО ЛСГ „дієслова на позначення почуттів (позитивна оцінка)” префікса *dis-*, який змінює оцінку похідного на протилежну.

(6) “*You disliked him so much?*” (C. Voigt “On Fortune’s Wheel”).

Фонові знання адресата дозволяють йому припускати негативні стосунки з об’єктом повідомлення. Ця тактика передається непрямими констативами [1, с. 141] з ілокутивною метою інтерогативних МА. Поява загальних питальних речень з неінверсованим порядком слів зумовлюється сумнівом адресанта у правильності свого судження, що породжує припущення. Питальні речення такого типу звучать як некатегоричний підсумок мовця про почуте або побачене ним раніше. Ефект категоричності створюється за рахунок вживання питальної інтонації [4, с. 6-7].

Тактика припущення, реалізована відсубстантивними конверсивами, передається такими синтаксичними конструкціями:

1) загальними питальними реченнями з інверсованим порядком слів. Звертаючись до запитань такого граматичного типу, мовець однаковою мірою допускає як позитивну, так і негативну відповідь на них. Це свідчить про певну неінформованість комуніканта щодо реальності пропозиційного змісту, який лежить в основі продукovanого ним питального речення. У зв’язку з цим адресат декодує загальні питальні речення з інверсованим порядком слів як результат повного незнання мовцем певної ситуації.

2) загальними питальними реченнями з неінверсованим порядком слів, напр.,

(7) “*Maybe you got some friend that I could telephone for, George?*” (F.S. Fitzgerald “The Great Gatsby”).

Запитання такого типу свідчать про наявність певних знань у адресанта, і тому він виражає припущення, на яке очікує позитивну відповідь.

3) запитаннями змішаного типу (спеціально-питальними) – реченнями, які потребують не лише підтвердження або заперечення свого пропозиційного змісту, але й розкриття певного його компонента. Ці запитання унікальні тим, що вони функціонують не автономно, а в питальному реченні іншого типу – загальному, напр.,

(8) “*Was it when we were questioning the servants? Which servant?*” (A. Christie “Murder in Three Acts”).

Відсубстантивний конверсив *question* належить до дієслів комунікації (діалогічного мовлення).

4) альтернативними запитаннями, напр.,

- (9) *“What troubles you is that you didn't notice or think of it?”* (C. Voigt “On Fortune’s Wheel”).

5) розділовими запитаннями. напр.,

- (10) *“You have acted much with her, have you not?”* (A. Christie “Thirteen at Dinner”).

Третьою тактикою, яку комуніканти можуть застосувати у вираженні інтерогативних МА, є комбінована тактика **перевтілення та узагальнення**. Вона полягає у тому, що, по-перше, мовець немовби штучно встановлює розрив у знаннях, перетворюючись при цьому у „дилетанта”. Це дозволяє йому отримати максимум інформації [5, с. 210]. По-друге, мовець бажає апелювати до правила. Ця тактика рідко застосовується комунікантами, напр.,

- (11) *“All right,” said Daisy. “What’ll we plan?” She turned to me helplessly: “What do people plan?”* (F.S. Fitzgerald “The Great Gatsby”).

Тактика вираження сумніву є рідковживаною. Вона передається **відсубстантивними конверсивами** у сполученні з модальними дієсловами, які експлікують значення невпевненості, сумніву, невизначеності, напр.,

- (12) *“It would be most unlikely,” said George to the reporter. “A steering-wheel and a treadle machine these days, can you credit it?”* (M. Spark “The Public Image”).

Похідне *credit* належить до дієслів мисленневої діяльності (знання, переконання) і утворює імпліцитний перформативний акт, за допомогою якого адресант виражає сумнів у формі питального висловлювання.

Маловживана тактика **розкриття перспективи** (“*perspective-display series*”) [18, с. 164-192; 19, с. 331-358], полягає у тому, що адресант пропонує адресату висловити свої погляди, а потім повідомляє власну думку [20, с. 587-608]. Довіра до адресанта підсилюється владою та авторитетом, який адресанту надав контроль над мовленнєвим ходом (*turn control*) [14], напр.,

- (13) *“So you’d sum it up –”*
“I’d till say the probabilities are that she wasn’t speaking the truth”
(A. Christie “Halloween Party”).

Похідне *sum up* належить до дієслів мисленневої діяльності (логічних операцій). У наведеному вище прикладі мовленнєвий хід адресанта складається з непрямого інтерогатива і є “прихованим” запитом

висловити власну точку зору щодо правдоподібності висловленого жі-нкою на допиті. Адресат правильно декодував повідомлення і сказав те, що він думає про визнання підозрюваної.

Прагматичні особливості функціонування похідних, які характеризуєть МА запиту інформації інтерогативного прагматичного типу, наведено у таблиці 1. Як бачимо з таблиці, у художній літературі мовці надають перевагу тактиці прямого запиту інформації для полегшення інтерпретації МА адресатом. Близькою до ядра є тактика припущення, а решта – периферійні, оскільки наявні лише окремі випадки вживання похідних дієслів із відповідною ілокутивною метою. Єдиною перформативною формою є імпліцитні перформативні акти, що зумовлено нехарактерністю експліцитної форми передавання цього МА та неможливістю неперформативного вираження, оскільки МА запиту інформації функціонує у діалогічному мовленні і передається прямою мовою. Основною моделлю дієслівного словотворення є відсубстанти-вна конверсія, яка набула найбільшого поширення в сучасній англійській мові. Префіксація та словоскладання є периферійними, проте серед префіксальних похідних найбільш продуктивними є ті, що утворені за допомогою заперечного префікса *dis-*.

Список використаної літератури

1. Апалат Г.П. Структура, семантика і прагматика текстів-інтерв'ю (на матер. англомовної преси): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К.: КНЛУ, 2003. – 19с.
2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации. – К.: Киевский университет им. Тараса Шевченко, 1997. – 300с.
3. Врабель Т.Т. Словотворча прагматика у сучасній англійській мові: Дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 – Ужгород, 2005. – 241с.
4. Гак В.Г. Языковые преобразования. – М.: Школа “Языки русской культуры”, 1998. – 768с.
5. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Основы речевой коммуникации: учебник для вузов / Под ред. проф. О.Я. Гойхмана. – М.: Инфра-М, 1997. – 272с.
6. Комина Н.А. Коммуникативно-прагматический аспект английской диалогической речи: Автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Калинин: Калининский госуниверситет, 1984. – 20с.
7. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика: Введение / Пер. с англ. В.В. Морозова и И.Б. Шатуновского; Под общ. ред. И.Б. Шатуновского. – М.: Языки славянской культуры, 2003. – 400с. – (Язык. Семиотика. Культура).
8. Полюжин М.М., Омельченко Л.Ф. Функциональное словосложение и префиксальные ономазиологические категории в английском языке. – Ужгород: Патент, 1997. – 99с.

9. Почепцов Г.Г. Прагматический аспект изучения предложения // Иностр. языки в школе. – 1975, № 6. – С. 15-25.
10. Почепцов Г.Г. Прагматика текста // Коммуникативно-прагматические и семантические функции речевых единств. Межвуз. сб. – Калинин: КГУ, 1980. – С. 5-10.
11. Почепцов Г.Г. Фатическая метакоммуникация // Семантика и прагматика синтаксических единств. – Калинин: КГУ, 1981. – С. 52-59.
12. Чайка Л.В. Питальні висловлювання у комунікативному аспекті (на матеріалі англ. мови): Автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. – К.: КДУ, 1998. – 20с.
13. Чахоян Л.П. Синтаксис диалогической речи современного английского языка. – М.: Высшая школа, 1979. – 168с.
14. Dijk van T.A. Critical discourse analysis. – <http://www.let.uva.nl/~teun>
15. Grice H.P. Logic and Conversation // Syntax and Semantics. № 3. Speech Acts / Ed. by Cole P. and Morgan J.L. – N.Y., etc.: Academic Press, 1975. – P. 241-245.
16. Leech G.N. Principles of Pragmatics. – London, N.Y.: Longman, 1983. – 250p.
17. Lyons J. Semantics. – Cambridge: Cambridge University Press, 1977. – 755p.
18. Maynard D.W. The perspective-display series and the delivery and receipt of diagnostic news // Talk and Social Culture / Ed. by D. Boden and D.H. Zimmermann. – Cambridge: Polity Press. – 1991. – P. 164-192.
19. Maynard D.W. On clinicians co-implicating recipients' perspective in the delivery of diagnostic news // Talk at work: Interaction in Institutional Settings / Ed. by P. Drew and J. Heritage. – Cambridge: Cambridge University Press. – 1992. – P. 331-358.
20. Rapley M., Antaki Ch. "What do you think about...?" Generating views in an interview // Text. – 1998. – Vol. 18, № 4. – P. 587-608.
21. Ross J.R. On Declarative Sentences // Readings in English Transformative Sentences // Ed. by Jacobs R.A. and Rosenbaum P.S. – Waltham, Mass.: Gin, 1970. – P. 222-272.
22. Wunderlich D. Methodological Remarks on Speech Act Theory // Speech Act Theory and Pragmatics. – Dordrecht: Reidel, 1980. – 317p.

Наукове видання

ПРОБЛЕМИ РОМАНО-ГЕРМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ

Збірник наукових праць

Коректура *авторська*

Верстка та дизайн
Вероніки Сливканюч

Оригінал-макет виготовлено у поліграфцентрі „Ліра”
Серія ЗТ № 24 від 7 листопада 2005 року.

Підписано до друку 14.02.06. Формат 70x100/16.
Папір офсетний. Зам. № 189. Умов.друк.арк. 3,48. Тираж 450 прим.
Гарнітура Times New Roman_Syr.

Поліграфцентр „ЛІРА”: 88000, м. Ужгород, вул. Миграка, 25.
Серія ЗТ № 24 від 7 листопада 2005 року.